

ผลของ”หลักนิติธรรมแบบไทย”
ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549
The effect of "Thai Rule of Law" on the legal
and political systems after the 2006 coup

นวัพร โตสุวรรณ¹ จาตุรงค์ สุทวณ²
Nawaphat Tosuwan Jaturong Sutawan

Received: 6 April 2020; Revised: 28 April 2020; Accepted: 5 May 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ผลของ”หลักนิติธรรมแบบไทย”ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร รวมไปถึงวิเคราะห์ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ใกล้ชิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องเหตุการณ์ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องอีกด้วย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือการวิจัยคือกำหนดประเด็นคำถามที่มีการยึดโยงกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดประเด็นคำถามที่เด่นชัดและอยู่ในกรอบของกระบวนการวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

(1) รัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายนั้นไม่สอดคล้องกับจารีตกฎหมายของไทยจึงถูกทำลายได้ง่าย ทั้งที่เป็นกฎหมายสูงสุด (2) การผลักดันให้สถาบันชนชั้นนำเป็นอำนาจหนึ่งในระบบการเมืองไทย โดยเป็นเบื้องบนของสถาบันการเมืองอื่นๆ อำนาจนำเหล่านี้เพิ่มพูนมากขึ้นไปอีกในปัจจุบัน คำว่า ‘เหนือการเมือง’ ตามหลักนิติศาสตร์แบบไทย ไม่ใช่อยู่นั่นหรือไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกต่อไป แต่หมายถึงอำนาจของชนชั้นนำที่จะแทรกแซงการเมืองได้ (3) หลักนิติธรรม The Rule of Law ในนิติศาสตร์แบบไทย สถานะขององค์อธิปัตย์ (The Sovereign) ที่อยู่เหนือรัฐธรรมนูญและเป็นเบื้องบนเหนือระบบการเมืองทั้งหลาย จะถือว่าอยู่ใต้กฎหมายหรืออยู่เหนือกฎหมาย ถ้าหากกล่าวตามหลักการของ Legal State และ The Rule of Law ที่ว่ากฎหมายต้องเป็นใหญ่สุด ใครหรือกลไกใด

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

Email : jaturong230329@gmail.com โทร 082-5295514

ทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจของชนชั้นนำภายใต้นิติศาสตร์แบบไทย อาจจะถูกกล่าวหาว่าเป็นการคิดร้ายต่อรัฐ

ข้อเสนอแนะ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึง ผลของ ”หลักนิติธรรมแบบไทย” ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ในประเด็นสำคัญเพียง 3 ประเด็นในข้างต้น ทำให้เชื่อว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจหลงเหลือที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอีกหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งอาจจะยังขาดข้อมูลในเชิงลึกได้

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม, กฎหมาย , การรัฐประหาร

Abstract

The purpose of this research To study the subject The effect of the "Thai Rule of Law" on the legal and political systems after the 2006 coup. This research is a qualitative research. Is a descriptive research which studies from books, documents, articles, journals, including news analysis from newspapers There will also be close interviews with those involved in the event. And those with expertise in relevant issues as well After that, the information is analyzed for various related issues. The research tool is to define the questions that are linked to the objectives. In order to make the question clear and in the framework of the research process And analyze descriptive data. The result of the research shows that

(1) The constitution that is a law that is inconsistent with the Thai traditional law can therefore be easily destroyed despite being the supreme law. (2) The push for elite institutions to be one of the powers in the Thai political system Which is above all other political institutions These powers have increased even more. At present, the word "above politics" according to Thai law. Is no longer out of stock or no longer involved in politics It refers to the power of the elite to intervene in politics. (3) The Rule of Law in Thai law The Sovereign status is above the constitution and above all political systems. Will be considered under the law or above the law If according to the principles of the Legal State and The Rule of Law, the law must be the largest Who or what mechanism inspects the power of the elite under Thai law. May be accused of being malicious to the state

Recommendations of research were. This research suggestion is a study of The effect of the "Thai Rule of Law" on the legal and political systems after the 2006 coup in just 3 key issues mentioned above. Convinced that there are still many interesting issues that have not been studied yet. Which this study is the primary data study Which may still lack in-depth information.

Keywords: Rule of Law, Law, Coup d'etat

บทนำ

เกือบตลอดช่วงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั้น ผู้ปกครองและกฎหมายคือสิ่งเดียวกันอีกนัยหนึ่งก็คือกฎหมายเป็นเพียงเจตจำนงของผู้ปกครองนั่นเอง ก้าวแรกที่น่าพามนุษยชาติให้หลุดพ้นจากการกดขี่ดังกล่าวคือ แนวความคิดที่ว่าผู้ปกครองก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและปกครองประเทศอย่างมีคุณธรรมด้วยวิถีทางของกฎหมาย ระบอบประชาธิปไตยไปไกลกว่านั้นด้วยการสถาปนาหลักนิติธรรม แม้ว่าไม่มีประเทศใดหรือระบอบการปกครองใดในโลกที่ปราศจากซึ่งปัญหา ซึ่งหลักนิติธรรมจะทำหน้าที่ปกป้องสิทธิพื้นฐานด้านการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ และเตือนเราว่าระบอบทรราช และภาวะไร้ข้อแม้ไม่ใช่ทางเลือกเพียงประการเดียวของมนุษยชาติ

หลักนิติธรรม เป็นหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีซึ่งเรารู้จักกันในนาม “Good Governance” ความสำคัญของหลักนิติธรรม คือ การตรากฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับและกติกาต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมาชิก โดยมีการยินยอมพร้อมใจและถือปฏิบัติร่วมกัน อย่างเสมอภาคและเป็นธรรมซึ่งนี่คือการให้ความหมายโดยทั่วไปของนักกฎหมายไทยส่วนใหญ่ การแปลความหมาย The Rule of Law ว่า ‘หลักนิติธรรม’ อย่างที่มักทำกันทั่วไปในขณะนี้ ไม่ใช่คำแปลที่ตรงไปตรงมา แต่เป็นการสร้างคำที่แฝงอคติทางการเมือง ดังที่ธงชัย วินิจจะกุล ได้อธิบายไว้คือ

“การปกครองของกฎหมาย” (Rule of Law) เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างประชาธิปไตย เพราะจะต้องมีระบบกฎหมายที่ยุติธรรมให้เข้มแข็งควบคู่กันไป หากแยกขาดจากกันก็จะล้มเหลวทั้งคู่”

นับจากวิกฤตการณ์การเมืองปี 2549 เป็นต้นมา บทบาทของสถาบันตุลาการและองค์กรอิสระด้านความยุติธรรมที่ควรทำหน้าที่เป็นกรรมการ แต่กลับกลายเป็นผู้เล่นทางการเมืองคนสำคัญจนส่งผลกระทบต่อระบบกฎหมายและการเมือง (ประมุข บัณฑิตกุล และศิวัช ศรีโกคงกุล.2560). บทบาทความยุติธรรมเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้กระทั่งการเกิดเหตุการณ์การยุบพรรคการเมืองทั้งก่อน

ก่อนเลือกตั้งและหลังเลือกตั้ง ถึงขนาดที่คณาจารย์และนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยจากทั่วประเทศต้องแสดงออกในการต่อต้านเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างถึงที่สุด (อนุสรณ์ ธรรมใจ.2563). ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อวิกฤติความเชื่อถือนในระบบกฎหมายและกระบวนการตุลาการอย่างรุนแรงและยังคงต้องอาศัยเวลาฟื้นฟูแก้ไขเป็นเวลานานไม่ต่างจากวิกฤติในระบบบริหารและระบบการเมืองเช่นเดียวกัน (ปิยบุตร แสงกนกกุล 2562)

ปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นประเด็นสำคัญของระบบกฎหมายและการเมือง โดยปัญหาดังกล่าวมิใช่เพียงการวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐบาลที่ใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรม สองมาตรฐานหรือไร้มาตรฐาน ซึ่งการวิจารณ์ในลักษณะนี้เป็นเรื่องที่คุณส่วนใหญ่ต่างมีตระหนักรู้ดีอยู่แล้ว แต่ประเด็นในการศึกษา เป็นการตั้งคำถามว่า “หลักนิติธรรม หรือ Rule of Law” ในบริบทประเทศไทยมีลักษณะอย่างไรบ้าง หรือว่า ในประเทศไทยไม่เคยมี The Rule of Law เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเลย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ก็อาจสร้างให้เกิดคำถามในมุมของภาพกว้างว่า ในระบบกฎหมายและนิติศาสตร์ของไทยในระบบการเมืองมีลักษณะที่แท้จริงอย่างไร เหตุใดจึงถูกตั้งคำถามว่า อาจมีส่วนเอื้ออำนวยต่อความอยุติธรรม ซึ่งสังคมได้สร้างประเด็นคำถามจากการศึกษาวิจัยมากมายในบริบทการศึกษาของกฎหมายและการเมือง นักนิติศาสตร์ไทยในบริบทการเมืองการเมืองส่วนใหญ่หลายท่านมักกล่าวว่า

“ระบบกฎหมายของไทยค่อนข้างดีอยู่แล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่การใช้อย่างผิดเพี้ยนเป็นกรณีๆ หรืออยู่ที่คนใช้ยังไม่ดีพอ เราต้องหาทางให้ได้คนดีเป็นผู้บังคับใช้ ชัดแจ้งแล้วว่าคำตอบนี้ไม่น่าพอใจอีกต่อไป เพราะความอยุติธรรมดาบตีกันทุกวันนี่ก็ด้วยฝีมือ ‘คนดี’ ทั้งนั้น”

คำตอบในลักษณะนี้พบได้ทั่วไปในสังคมไทยรวมทั้งจากนักนิติศาสตร์ คำตอบลักษณะนี้ยังพ้องว่าระบบและสถาบันทางกฎหมายอ่อนแอ จนไม่สามารถจำกัดความเสียหายอันเกิดจาก “คนไม่ดี หรือจนกระทั่งคนไม่ดีที่ครองอำนาจสามารถปู้ยี่ปู้ยำกระบวนการยุติธรรมจนเลอะเทอะ” อีกทั้งน่าจะทำให้เกิดประเด็นต่อไปว่า ระบบและสถาบันด้านกฎหมายเองเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยแก่ความผิดเพี้ยนจนเกิดความเสียหาย ดังนั้น เราควรต้องขบคิดหาคำอธิบายในแง่ระบบหรือสถาบัน ไม่ใช่พอใจกับคำตอบแบบลักษณะง่ายๆ ของหลักนิติธรรมแบบไทยๆ อีกต่อไป (ธงชัย วินิจจะกุล.2561)

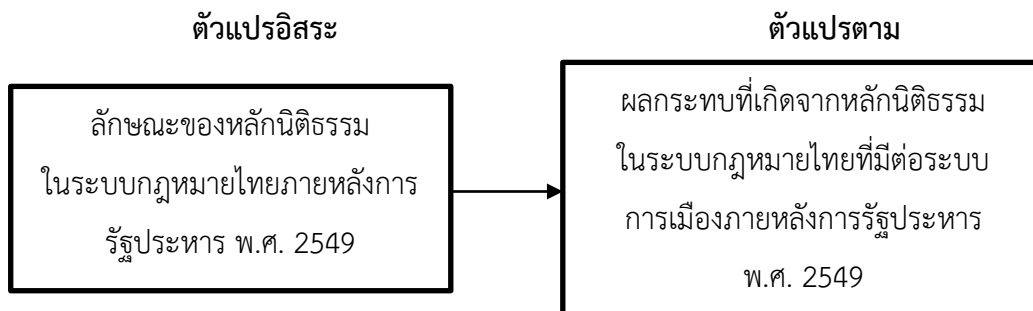
จากประเด็นในข้างต้น จึงน่าจะทำการศึกษาได้แก่ที่ว่า ความอยุติธรรมผิดเพี้ยนมีรากฐานมาจากแวดวงนิติศาสตร์และหลักนิติธรรมในระบบกฎหมายสมัยใหม่ของไทยที่มีใช้ “The Rule of Law หรือ การปกครองของกฎหมาย” ซึ่งความเป็นนิติศาสตร์แบบบรรทัดฐานในสากลโลกเกิดขึ้นในบริบทประวัติศาสตร์ของยุโรปและอเมริกัน (Ran Hirschl .2008) แต่นิติศาสตร์สมัยใหม่ของไทยเกิดขึ้นและพัฒนาขึ้นในบริบททางประวัติศาสตร์ของไทยซึ่งต่างออกไปอย่างมาก ผลก็คือระบบกฎหมายที่มีคุณสมบัติผิดแผกผิดเพี้ยนไปจาก The Rule of Law แบบบรรทัดฐานหลายประการ ซึ่งเป็นส่วนน้อย

ที่ศึกษาคุณสมบัติที่ผิดแผกของระบบกฎหมายที่ส่งผลต่อระบบการเมืองภายหลังการรัฐประหารในปี 2549 (วรเจตน์ ภาคีรัตน์.2558) ในประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงควรค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำประโยชน์จากการวิจัยดังกล่าวพัฒนากระบวนการประชาธิปไตยที่เราต้องการให้ประเทศนี้มีสันติธรรม ต้องการให้ประเทศนี้มีระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงก้าวหน้า เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ประชาชนมีพื้นที่ของตัวเอง รัฐสภาเป็นพื้นที่เปิดกว้าง สำหรับความหลากหลายทางการเมือง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และประเทศนี้เป็นของประชาชน โดยสร้างความเชื่อมั่นและไม่ละทิ้งความตั้งใจอันดีงามต่อประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของหลักนิติธรรมในระบบกฎหมายไทยภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549
2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากหลักนิติธรรมในระบบกฎหมายไทยที่มีต่อระบบการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมุติฐานในการศึกษา

การศึกษาและวิจัยในเรื่องของ ผลของ”หลักนิติธรรมแบบไทย”ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 คือ The Rule of Law กฎหมายแบบบรรทัดฐานยึดถือว่าหลักการว่ารัฐธรรมนูญและรัฐสภาเป็นอำนาจสูงสุด (The Supremacy of the Constitution; The Supremacy of the Parliament) แต่ในนิติศาสตร์แบบไทย สถานะขององค์อธิปัตย์ (The Sovereign) จะอยู่เหนือรัฐธรรมนูญและเป็นเบื้องบนเหนือระบบการเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของ”หลักนิติธรรมแบบไทย”ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร รวมไปถึงวิเคราะห์ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ใกล้ชิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องเหตุการณ์ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องอีกด้วย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ทราบถึงลักษณะหลักนิติธรรมแบบไทยที่ส่งผลต่อระบบกฎหมายและการเมือง ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของหลักนิติธรรม และผลกระทบทางการเมืองในระบบกฎหมายไทยภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 มีลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการคือ

- รัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายนั้นไม่สอดคล้องกับจารีตกฎหมายของไทยจึงถูกทำลายได้ง่าย ทั้งที่เป็นกฎหมายสูงสุด ในทางตรงข้าม กฎหมายที่ผูกพันกับการค้าทุนสถาบันชนชั้นนำและรัฐ เช่น กฎหมายเศรษฐกิจ กฎการศึกษา กฎหมายความมั่นคง จึงมีความสำคัญที่ต้องบังคับใช้อย่างจริงจังและยืนยงกว่ารัฐธรรมนูญ

- การผลักดันให้สถาบันชนชั้นนำเป็นอำนาจหนึ่งในระบบการเมืองไทย โดยเป็นเบื่องบนของสถาบันการเมืองอื่นๆ อำนาจนำเหล่านี้เพิ่มพูนมากขึ้นไปอีกในปัจจุบัน คือสามารถมีอำนาจโดยตรงเหนือกองกำลังอาวุธและมีอำนาจจัดการทรัพย์สินมากที่สุดนับแต่การปฏิวัติ 2475 เป็นต้นมา นับจากจุดเริ่มต้นนี้ไปคำว่า ‘เหนือการเมือง’ ตามหลักนิติศาสตร์แบบไทย ไม่ใช่อยู่พ้นหรือไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกต่อไป แต่หมายถึงอำนาจของชนชั้นนำที่จะแทรกแซงการเมืองได้

- หลักนิติธรรม The Rule of Law แบบบรรทัดฐานยึดถือหลักการว่ารัฐธรรมนูญและรัฐสภาเป็นอำนาจสูงสุด (The Supremacy of the Constitution; The Supremacy of the Parliament) แต่ในนิติศาสตร์แบบไทย สถานะขององค์อธิปัตย์ (The Sovereign) ที่อยู่เหนือรัฐธรรมนูญและเป็นเบื่องบนเหนือระบบการเมืองทั้งหลาย ถ้าหากกล่าวตามหลักการของ Legal State และ The Rule of Law ที่ว่ากฎหมายต้องเป็นใหญ่สุด ใครหรือกลไกใดทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจของชนชั้นนำภายใต้นิติศาสตร์แบบไทย อาจจะถูกกล่าวว่าเป็นก่อกบฏ หรือเป็นถูกกล่าวหาตามวาทกรรมแบบ “ชิงชาติ”ต่อไป

อภิปรายผล

“หลักนิติธรรม” ในบริบทการเมืองไทยหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน เป็นเพียงหลักการที่ห่อหุ้มของความเป็นนิติศาสตร์แบบไทยในทางการเมือง เป็นการอำพรางนิติศาสตร์แบบอำนาจนิยมให้ดูน่าเชื่อถือด้วยกฎหมายและการใช้ธรรมะเพื่อเอื้อประโยชน์ในทางการเมือง หลักนิติธรรมแบบไทยส่งผลต่อระบบกฎหมายและการเมืองอย่างมาก ความเพื่องฟูของหลักการดังกล่าวในทศวรรษหลัง มีผลต่อระบอบรัฐของไทยเพราะทำให้สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญกับการเมือง รวมไปถึงกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้เกิดปัญหา ประเด็นแรกคือ พระมหากษัตริย์คือรัฐธรรมนูญของไทยหรือไม่ ประเด็นที่สอง “อำนาจที่อยู่เหนือเหนือการเมือง” มีเปลี่ยนความหมายไป ประเด็นที่สาม อำนาจสูงสุดอาจไม่ใช่อยู่ที่รัฐธรรมนูญตามความหมายในทางสากล

ลักษณะดังกล่าวอาจกลายเป็นตรรกะที่ย้อนแย้งว่าระบบกฎหมายของไทยได้มาตรฐานสากลแล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่การบังคับใช้ ทำให้รัฐธรรมนูญจึงเขียนอย่างสง่างามแต่ให้ความหมายที่กันตรงข้ามกับความเป็นจริง ซึ่งอาจมองในแง่ที่อาจคิดว่าเป็นการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐหรือไม่ หรืออาจเป็นการพูดอย่างทำอย่าง (hypocrisy) จนกลายเป็นลักษณะทางกฎหมายและการเมืองประจำชาติ หรือเป็น Doublespeak หมายถึงศัพท์สำนวนที่มีความหมายตรงข้ามกับตัวอักษร เช่น การปกป้องรัฐธรรมนูญหมายถึงการรัฐประหารฉีกรัฐธรรมนูญ เป็นต้น (ธงชัย วินิจจะกุล.2563)

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึง ผลของ”หลักนิติธรรมแบบไทย”ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ในประเด็นสำคัญเพียง 3 ประเด็นในข้างต้น ทำให้เชื่อว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจหลงเหลือที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอีกหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งอาจจะยังขาดข้อมูลในเชิงลึกได้ จากประเด็นปัญหาทางกฎหมายของการเมืองของไทยยังมี แนวคิด ทฤษฎีที่ต้องการที่จะศึกษาอีกจำนวนมาก ทั้งในเรื่องบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง รากเหง้าของลักษณะกฎหมายไทย จึงน่าจะมีการต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย วินิจจะกุล. (2561). **เมื่อสยามพลิกผัน: ฟ้าเดียวกัน**. กรุงเทพฯ

ธงชัย วินิจจะกุล. (2563). ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 17 **เรื่องนิติรัฐอภิสิทธิ์ ราชนิติธรรม ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา rule by law** 9 มีนาคม 2563 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รังสิต.

ประมุข บัณฑิตกุล และศิวัช ศรีโกลางกุล. (2560). บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ปิยะบุตร แสงกนกกุล. (2562). ศาลรัฐประหาร : ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร. ฟาเดียวกัน. กรุงเทพฯ

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2558). ด้วยกฎหมายและอุดมการณ์. กรุงเทพฯ. shine publishing.

อนุสรณ์ ธรรมใจ. (2563). ความเห็นต่อกรณียุบพรรคอนาคตใหม่และการรณรงค์แก้ไขรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : มติชน

Ran Hirschl, “The New Constitution and the Judicialization of Pure Politics Worldwide,” Fordham Law Review 75, 2 (2006) : 721-53; Ran Hirschl, The Judicialization of Mega-Politics and the Rise of Political Courts,” Annual Review of Political science 11 (2008) :93-118.